

СТРУКТУРНЕ ПРОМЕНЕ СМЕШТАЈА НИШКЕ БАЊЕ У ПЕРИОДУ ИЗМЕЂУ ДВА СВЕТСКА РАТА[†]

Садржај: После краћег увода о претходном проучавању смештајних могућности Нишке Бање проанализиране су мање и осетније промене које су се, у структури њеног разноликог смештаја, одвијале током петогодишњих (1921-1925., 1926-1930., 1931-1935., и 1936-1940) етапа дводеценијског (1921-1940) међуратног периода.

Кључне речи: Нишка Бања, кафане-пrenoћишта, бањски пансион, виле-пrenoћишта, хотелски смештај

Abstract: After a brief introduction on some previous studies of the accommodational capacities of Niš Spa, an analysis has been made of smaller and greater changes which occurred, in its various accommodational structure during five-year phases (1921-1925, 1926-1930, 1931-1935 and 1936-1940) of the two-decade interwar period (1921-1940).

Key words: Nis Spa, inns-lodgings, spa boarding-house, villas-lodgings, hotel accommodation

За неке србијанске бање је, сажето или успутно, казивано о смештајном потенцијалу њихове понуде и од средине прошлог века, али и мање од тога за период између два светска рата. У такве се може сврстати Нишка Бања, будући да су јој неки смештајни објекти, укратко, били поменути (М. Костић, 1958) у склопу ранијег друштвено-географског приказа. Доста касније, стари смештајни објекти овог лечилишта спомињани су и приликом презентирања (И. Б. Поповић, 1998) просторних назнака његовог насеобинског развоја између два светска рата. Научним проучавањем нису били обухваћени рецептивни капацитети који су у Нишкој Бањи били изграђени током назначеног међуратног периода. Као такви неки од њих су пословали и после Другог светског рата, све до средине седамдесетих година прошлог века (И. Б. Поповић, 1974).

Зато смо уложили напор на изналажењу променљивих структурних одлика смештаја Нишке Бање, који је у њој евидентиран између Првог и Другог светског рата. Због олакшаног праћења његовог доприноса рецептивним способностима Бање извршена је разумљива подељеност овог периода на четири хронолошки једнаке (1921-1925., 1926-1930., 1931-1935 и 1936-1940), етапе. Њиховим опсегом омогућено је потпуније компаративно сагледавање ондашњих измена броја смештајних јединица (соба) и лежаја по врстама смештајних објеката оновремене бање, што је и циљ овог рада.

* Др Иван Поповић, научни сарадник, Географски институт «Јован Цвијић» САНУ, Београд.

† Рад представља резултате истраживања пројекта 146011 које финансира Министарство науке и заштите животне средине Србије.

Нишка Бања је пре, али и по окончању Првог светског рата, располагала са шест објеката за смештај. О њима је казивано (Г. С. Јовић и И. Б. Поповић, 2005) да су били представљени кафанама-преноћиштима ("Зељак" – 1880., 16 соба, 37 лежаја и "Ловац" – 1886., 10 соба, 30 лежаја), бањским преноћиштем ("Браћа Поповић I" – 1881., 12 соба, 36 лежаја), бањским пансионом ("Браћа Поповић – II" – 1882., 10 соба, 28 лежаја) као и са два, касније подигнута, објекта ("Белкић" – 1904., 16 соба, 42 лежаја и "Вука" – 1914., 12 соба, 34 лежаја) који су названи хотелима по народном поимању ове врсте смештаја. Већ средином **прве петогодишње (1921-1925) етапе** у бањи се граде два преноћишта у оквиру кафана ("Јакоб" и "Гаврило") које су почеле да послују крајем 1923. односно почетком 1924. године. У њима је – према наводу Ј. Д. Радивојевића (1995) било 4 односно 6 "скромно уређених соба" у којима су се налазиле по три постеље, што је укупно чинило 10 смештајних јединица са 30 лежаја.

Ова преноћишта су функционисала и по завршетку Другог светског рата. То није био случај и са означеним смештајним објектима браће Поповић, пошто су ови, по казивању П. М. Миленковића (1997), средином 1923. године узети у вишегодишњи закуп, после чега су и обједињено пословали као пансион "Миленковић". Поменути кафанама-преноћиштима али и овим изостављањем бањског преноћишта извршене су одређене измене у претходној структури бањског смештаја.

Крајем **прве петогодишње (1921-1925) етапе** у нишкобањском лечилишту је регистровано седам разноликих смештајних објеката изразито неједнаке старости – почев од најранијих ("Зељак", "Ловац" и бивших здања браће Поповић) из последњих декада 19., преко оних ("Белкић" и "Вука") из првих деценија 20. века, до новосаграђених ("Јакоб" и "Гаврило"). У њима су се налазиле 86 "гостињске" собе у којима је било 273 постеља или просечно 2,7 лежаја по соби, с обзиром да се тада "није много пазило на комодитет" гостију. Такве собе су показивале неуједначену заступљеност у опсегу раздвојено регистроване бањске рецептиве (кафана-преноћишта, бањски пансион и називани хотелски објекти). Најзаступљеније су, свакако, биле у кафанама-преноћиштима, пошто је у четири објекта евидентирано 36 или 41,8 % од свих соба Нишке Бање. Истим уделом (2/5) су се одликовали и њихови лежаји, будући да су они (97) чинили 40,8 % тадашњих бањских постеља.

Табела 1. Структура смештајних капацитета по врстама објеката у Нишкој Бањи током **прве петогодишње (1921-1925) етапе међуратног периода** (Ј. Радивојевић, 1995. и П. Миленковић, 1997)

О б ј е к т и			С о б е		Л е ж а ј и	
Год.*	Назив	Врста	Број	%	Број	%
1880.	"Зељак"	кафана преноћиште	16	18,6	37	15,6
1886.	"Ловац"	кафана преноћиште	10	11,6	30	12,6
1904.	"Белкић"	тзв.бањски хотел	16	18,6	42	17,7
1914.	"Вука"	тзв.бањски хотел	12	13,9	34	14,4
1923.	"Миленковић"	бањски пансион	22	25,6	64	27,0
1923.	"Јакоб"	кафана преноћиште	4	4,6	12	5,0
1924.	"Гаврило"	кафана преноћиште	6	7,0	18	7,6
С в и с м е ш т а ј н и о б ј е к т и			86	100,0	237	100,0

* Година почетка пословања смештајног објекта

Иза њих следе гостињске собе у хотелским објектима, јер је у овима садржана скоро свака трећа (28 или 32,5 %) соба. И у овој врсти бањске рецептиве лежаји су имали идентичан удео (76 или 32,1 %) у смештајним капацитетима бање. Понајмање гостињских соба и лежаја било је у објектима јединог бањског пансиона, пошто је он садржао нешто више од четвртине смештајних јединица (22 или 25,6 %) односно постеља (64 или 26,9 %) смештаја Нишке Бање.

Смештај овог насеља се различито приказивао и по објектима исте врсте, осим код бањског пансиона "Миленковић", будући да су њиме били евидентирани сви поменути капацитети за смештај. Тада називан хотелски смештај имао је више соба (16 или 57,1 %) односно лежаја (42 или 55,2 %) у објекту "Белкић" него у објекту "Бука" (12 соба односно 34 лежаја). Још осетније разлике међу истоврсним смештајним објектима бање, биле су тада запажене код њених кафана-преноћишта. Претходно због тога што је највише гостињских соба (16) и постеља (37) било у таквом рецептиву "Зељак", а упадљиво мање (10 или 27,8 % соба односно 30 или 30,9 % лежаја) у истоврсном смештајном објекту "Ловац". Ових, врло скромних, смештајних капацитета најмање је (6 соба и 18 постеља односно 4 или 11,1 соба и 12,4 % постеља) било сконцентрисано у преосталим рецептивима – "Гаврило" односно "Јакоб".

Смештајни капацитети бање били у благом порасту у односу на исте пре Првог светског рата, будући да је крајем прве петогодишње (1921-1925) етапе било 10 или 11,6 % соба више а број лежаја се увећао за 30 или 12,6 %. Скоро једновремено су се одвијале и поменуте, структурне промене истих услед њихове веће заступљености у кафанама-преноћиштима него у (тада) званим хотелима и једином бањском пансиону. Оставши, у том времену, у непроменљивом обиму смештај је у овим објектима задобио инфериорни положај према означеним преноћиштима.

Почетком **друге петогодишње (1926-1930) етапе** Нишка Бања се упадљивије изграђује (И. Поповић, 1998) са подизањем већег броја стално настањених зграда. Притом се првоподигнутим летњиковцима ("Андрић" и "Андоновић") прикључују и друга таква здања ("Достанић", "Живковић"). Крајем прве године ове етапе озидана је и приметна вила "Манолјовић" која је, по наводу М. Шијачког (1937), располагала са 10 гостињских соба у којима је било 27 постеља. Већ следеће године подигнута је овећа вила "Деља" са скоро два пута више соба (18) и постеља (45), а у супротном (источном) делу бање саграђена је 1928. године, такође по запису М. Шијачког (1937), двоспратна вила "Хаџија" у којој је било 15 једнострано "окренутих гостињских соба" са 40 лежаја.

Табела. 2. Структура смештајних капацитета по врстама објеката у Нишкој Бањи током **друге петогодишње (1926-1930) етапе** међуратног периода (М. Шијачки, 1937)

О б ј е к т и			С о б е		Л е ж а ј и	
Год.	Назив	Врста	Број	%	Број	%
1880.	"Зељак"	кафана преноћиште	16	12,4	37	10,6
1886.	"Ловац"	кафана преноћиште	10	7,7	30	8,6
1904.	"Белкић"	тзв. бањски хотел	16	12,4	42	12,0
1914.	"Бука"	тзв. бањски хотел	12	9,3	34	9,7
1923.	"Миленковић"	бањски пансион	22	17,0	64	18,3
1923.	"Јакоб"	кафана преноћиште	4	3,1	12	3,4
1924.	"Гаврило"	кафана преноћиште	6	4,6	18	5,2
1926.	"Манолјовић"	вила-преноћиште	10	7,7	27	7,7
1927.	"Деља"	вила-преноћиште	18	13,9	45	12,9
1928.	"Хаџија"	вила-преноћиште	15	11,3	40	11,4
С в и с м е ш т а ј н и о б ј е к т и			129	100,0	349	100,0

Последњих година **друге петогодишње (1926-1930) етапе** у Нишкој Бањи је евидентирано 10 различитих објеката за смештај, укључујући и оне најстарије ("Зељак" и "Ловац") из завршних деценија 19. века. Сви су располагали са 129 гостињских соба у којима је било 349 постеља, што је увећање 33,7 % односно 32,1 % у односу на њихову заступљеност у претходној етапи. Исто повећање се односило на виле-преноћишта, јер су се ове појавиле као нови и већи бањски рецептиви.

Комодитет бањских гостију је и даље остао на истом нивоу, јер је и тада споменути смештај просечно имао 2,7 лежаја по соби.

Гледано по врстама бањских рецептива собе и постеље су исказивале различиту заступљеност у оквиру, структурно издељене, смештајне понуде – виле-преноћишта, названи хотелски објекти, кафане-преноћишта и бањски пансион. Као што се и могло очекивати, од 1927. до 1930. године, у нишкобањском лечилишту најмањи број соба (22) и лежаја (64) је било у последње означеној врсти рецептивних објеката. Ових је (28 или 21,7 % соба односно 76 или 21,8 % постеља) било у тада названом хотелском смештају, док се у кафанама-преноћиштима ситуирало 27,9 % соба и исто толико (27,8 %) лежаја оновремене смештајне понуде Нишке Бање. Како је њена свака трећа соба (43) и постеља (112) била у вилама-преноћиштима исти рецептиви су, већ крајем друге петогодишње етапе, имали превлагу над споменутим врстама бањског смештаја што довољно говори о његовој исказаној структурној измени средином међуратног периода. У првопоцигнутом, вилама-преноћиштима просечно налазиле 14,3 собе односно 37,8 постеље (по објекту), што онда није био случај са одраније заступљеним врстама смештаја, јер је у њима означени просек износио 13,9 соба односно 37,6 лежаја (у називаним хотелским објектима), 9 соба односно 24,2 кревета (у кафанама-преноћиштима) и 11 соба односно 32,9 лежаја (у објектима бањског пансиона).

Уз наслеђене, непромењене, релације обима смештаја међу осталим истоврсним објектима, појава вила-преноћишта је указивала на "присутност" истих капацитета у овој врсти бањских рецептива. И док су се у таквом највећем преноћишту (вила "Деља") садржале 2/5 соба (18 или 41,8 %) и лежаја (45 или 40,2 %), догле се онда у најмањем истоврсном рецептиву (вила "Манојловић") налазило 10 соба и 27 кревета од овако окарактерисаног бањског смештаја. Његов преостали део односно више од 1/3 соба и лежаја био је тада сконцентрисан у трећој вили-преноћишту ("Хаџија").

Означена структурна промена смештаја имала је последицу и у смањеном уделу капацитета (осталих) смештајних објеката у укупном обиму рецептиве. Овакве хронолошке разлике у процентуалном учешћу капацитета су, у том времену, биле веће код обимнијег смештаја а осетно мање код омањих рецептива. Наиме, током петогодишта (1925 – 1929), код бањског пансиона "Миленковић" умањен је процентуални удео смештајних јединица за 8,6 % (са 25,6 % у 1925. на 17,0 % у 1929. години) а лежаја за 8,7 % (са 27,0 % у 1925. на 18,3 % у 1929. години). Ових разлика је нешто мање (6,2 % односно 5,2 % и 6,2 % односно 5,7 %) било код кафане-преноћишта "Зељак" (са 18,6 % на 12,4 % за собе односно са 15,6 % на 10,6 % за лежаје) и онда званог хотелског објекта "Белкић" (са 18,6 % на 12,4 % за собе односно са 17,7 % на 12 % за лежаје).

У првој години **треће петогодишње** (1931-1935) **етапе** извршене су, од претходних, упадљивије измене структуре бањског смештаја. Према теренским подацима, још током "ране јесени" 1930. године порушена је кафана-преноћиште "Ловац" и на месту њега одмах је почео да се гради прави хотелски рецептив "Јовановић". Исти хотел је био у функцији већ крајем лета 1931. године, а у садржају је – по запису М. Шијачког (1937), имао 60 удобних меблираних (намештених) соба са 122 кревета, велику салу, прикладну летњу терасу и сав оновремени комфор (текућу воду и по два хигијенска чвора на етажи). На југозападној страни бање, кафана-преноћиште "Зељак" је, истовремено, окончало своје пословање, с обзиром да је дефинитивно срушена с јесени 1931. године. У то време је (претходно) звани хотелски објекат "Белкић" прекатегорисан у истоимену кафану-преноћиште, па је од тада тако пословао и са умањеним капацитетима (10 соба, 25 постеља), све док није порушен 1968. године (И. Б. Поповић, 1974).

Средином 1931. године саграђена је вила-пrenoиште "Марија" (8 соба, 23 лежаја), а крајем исте године извршена је прва доградња виле-пrenoишта "Манолковић" чиме је, према наводу Ј. Д. Радивојевић (1995), овај рецептив повећао број соба са 10 на 16, а сталних лежаја са 27 на 42. У овој години је успостављен и трамвајски превоз између Ниша и Нишке Бање, па се то одразило и на њене посетнице, пошто је од тада увећан физички обим тог промета. Таква повезаност је, разуме се, утицала и на дотадашњи насеобински развој бање, будући да га је још више поспешила изградњом летњиковаца и вила-пrenoишта. Управо, уз постојећа "летња здања" Јовановић (1928), "Тодоровић" (1928), "Драган" (1929) и "Зора" (1930) у наредним годинама биле су подигнуте и истосмислене грађевине у функцији "једнофамилијарних летњиковаца": "Станковић" (1932), "Марковић" (1933), "Живковић" (1934) и "Ристић I" (1934). У овим годинама означене петогодишње етапе саграђено је још пет рецептива (кафана-пrenoиште "Топола" – 1932., вила-пrenoиште "Бела лађа" – 1932., вила-пrenoиште "Михајловић" – 1933., вила-пrenoиште "Топлица" – 1933. и вила-пrenoиште "Косовка" – 1934.) са уочљиво неједнаким смештајним капацитетима (од 4-30 смештајних јединица односно од 12-68 лежаја), што је и те како допринело потоњим структурним променама бањског смештаја.

Табела 3. Структура смештајних капацитета по врстама објеката у Нишкој Бањи током треће петогодишње (1931-1935) етапе међуратног периода (М. Шијачки, 1937., Н. Ђ. Јовановић, 1996)

О б ј е к т и			С о б е		Л е ж а ј и	
Год.	Назив	Врста	Број	%	Број	%
1904.	"Белкић"	тзв. бањски хотел	10	4,9	25	4,1
1914.	"Вука"	тзв. бањски хотел	12	4,6	34	5,6
1923.	"Миленковић"	бањски пансион	22	9,0	64	10,6
1923.	"Јакоб"	кафана пrenoиште	4	1,6	12	2,0
1924.	"Гаврило"	кафана пrenoиште	6	2,4	18	3,0
1926.	"Манолковић"	вила-пrenoиште	16	6,5	42	6,9
1927.	"Деља"	вила-пrenoиште	18	7,4	45	7,4
1928.	"Хаџија"	вила-пrenoиште	15	6,1	40	6,6
1931.	"Јовановић"	хотел	60	24,6	122	20,1
1931.	"Марија"	вила-пrenoиште	8	3,3	23	3,8
1932.	"Бела лађа"	вила-пrenoиште	24	9,8	58	9,6
1932.	"Топола"	кафана пrenoиште	9	3,7	26	4,3
1933.	"Михајловић"	вила-пrenoиште	4	1,6	12	2,0
1933.	"Топлица"	вила-пrenoиште	30	12,3	68	11,2
1934.	"Косовка"	вила-пrenoиште	6	2,4	16	2,6
С в и с м е ш т а ј н и о б ј е к т и			244	100,0	605	100,0

Оправдано занемарујући кафану-пrenoиште "Зељак" али и изузимајући једина стара здања (бањски пансион "Миленковић") може се навести да је, већ крајем **треће петогодишње етапе**, у Нишкој Бањи било 14 смештајних објеката, сви саграђени у 20. веку односно током његовог тродеценијског (1904-1934) периода. Ови су онда скупно имали 244 смештајних јединица у којима је било распоређено 605 постеља, што је јасно казивало да су се смештајни капацитети бање увећали чак за 47,1 % у собама односно за 42,3 % у лежајевима у односу на истосмислену евидентираност у претходној (петогодишњој) етапи. Ово увећање обима смештаја није се тичало бањског пансиона "Миленковић", али се зато исказало у осталим врстама бањских рецептива. У кафанама-пrenoиштима је најмање износило, пошто им се број соба повећао за мање од 1/9 (12,2 %), а постеља за приближно 15,7 %. Ових је нормално скоро три пута више било у вилама-пrenoиштима, с обзиром да им је за 2/3 увећан број соба односно лежаја. У појави новоподигнутог хотела "Јовановић" смештајни капацитети су имали највеће повећање. Саобразно томе и комодитет бањских гостију

је, са новоподигнутим објектима, нешто побољшан, пошто је тадашњи смештај просечно имао 2,5 лежаја по смештајној јединици. Према очекиваном, бољи је био у новоизграђеном хотелу "Јовановић", задовољавајући (2,5) у вилама-преноћиштима а нешто лошији (2,8 односно 2,9) у кафанама-преноћиштима односно здањима бањског пансиона "Миленковић".

Означени број соба и лежаја је исказивао неуједначену заступљеност и у опсегу врста бањских рецептива односно одтада нешто иновираних структурне поделе бањског смештаја (виле-преноћишта, хотел, кафане-преноћишта и бањски пансион). Као што се и могло претпоставити, од 1932 па до 1935. године, свака десета соба (22) и постеља (64) бање била је у последње назначеној врсти њеног смештаја. Смештајних капацитета је онда скоро двоструко више, односно преко 1/6 (41 или 16,8 % соба и 115 или 18,9 лежаја) било ситуирано у ондашњим кафанама-преноћиштима. Једновремено, у новоподигнутом хотелу "Јовановић" била је сконцентрисана 60 соба 122 лежаја оновремене смештајне понуде нишкобањског лечилишта. Будући да се његова свака друга смештајна јединица (121) и постеља (304) тада налазила у вилама-преноћиштима, ови смештајни објекти су, судећи по подацима **табела 3.**, и крајем **треће петогодишње етапе** имали доминантан положај над напред назначеним врстама рецептива, што иде у прилог толико изразитој структурној промени бањског смештаја да се овај њоме одликовао чак и коју годину касније.

Међутим, у погледу упросеченог садржаја смештајних капацитета у објектима исте врсте редослед ових је био нешто измењен, јер је у том смислу, на првом месту био онај смештај који се тада тицао најбољег бањског рецептива. У хотелу "Јовановић" била је далеко највећа концентрација соба (60) и кревета (122), што није било од малог значаја за његово пословање али и за многе бањске госте пробирљиве тражње. Иза тога следе виле-преноћишта, с обзиром да је у њима означени просек био четири односно три пута мањи, а износио је 15,2 собе и 38 лежаја по објекту. Са још мањим просечним бројем соба (11) и постеља (32) одликовала су се тада два здања бањског пансиона "Миленковић", док је у најмањем таквом просеку (8 соба, 23 кревета) била истосмислена одредница кафана-преноћишта. У компарацији са истим из претходне петогодишње етапе овај упросечени "квантум" смештајних капацитета је тада увећан само код средње квалитетних а овим и најтраженијих бањских рецептива (вила-преноћишта), док је разумљиво био умањен код смештајних објеката (кафана-преноћишта) који су били у постепеном замирању.

Наредна, **четврта, петогодишња (1936-1940) етапа** била је окарактерисана прилично динамичним структурним променама тадашње смештајне понуде Нишке Бање. Ово понајпре због тога што се тада одвијала њена најинтензивнија изградња у свим правцима, осим према југу где је била лимитирана стрмијим падинама Коритника. С тога је и њено насеобинско ширење претежно било према северозападу, односно преко терена блажијег нагиба. Поред, по наводу Ж. Спасића (2000), тридесетак стално настањених кућа и постојећих вила и "летњих здања" у њој су онда били саграђени и следећи летњиковци: "Зоне" (1937), "Величковић" (1937.), "Ерна" (1937), "Ристић II" (1937), "Вера" (1938), "Гордана" (1938) и "Теокаревић" (1939).

Године 1937. и 1938. ове етапе било је подигнуто још седам смештајних објеката бање и то: четири вила-преноћишта ("Николић" – 1937., "Сека" – 1938., "Игњатовић" – 1938. и "Новаковић" – 1938., два хотела ("Миленковић" – 1937. и Бановински хотел – 1938) и кафана-преноћиште ("Код Буде" – 1937). Уз то, пар година раније, односно још почетком 1936. године извршена је – према казивању Н. Ђ. Јовановића (1996), друга доградња виле-преноћишта "Манојловић" па је овај рецептив отада располагао са још 8 соба више, чиме је у укупном износу имао 24 гостињских соба, "уређених са 58 постеља по свим хигијенским прописима". Средином исте

године потпуно је било саграђено ново бањско купатило што је и био кључни узрок новој бањској физиономији, уз остало, и у домену потоње градње поменутих смештајних капацитета.

Скоро истовремено, сасвим су били порушени најстарији смештајни објекти бање (пансион "Миленковић"). На место њих је, већ у следећој години, био саграђен поменути хотел "Миленковић" (са лифтом, гаражом, дворанама за обедовање и забаву, терасама за сунчање, "прворазредном посластичарницом" и 50 "елегантно намештених" соба са 108 кревета). Двоструко више смештаја (102 "веома удобно уређених" соба са 218 лежаја) имао је Бановински хотел ("са свим модерним инсталацијама и примереним комфором"), изграђен крајем 1938. године, па су од тада три хотела изазвала најкрупнију структурну промену "међуратне" бањске рецептиве. Таква промена је била успешна и обимом смештаја у тада подигнутим вилама-преноћштима, иако су им се ови капацитети међусобно разликовали (од 4-20 смештајних јединица односно 12-50 постеља).

Крајем четврте петогодишње етапе у Нишкој Бањи је био 21 рецептив, не рачунајући она два (хотел "Озрен" и вила-преноћиште "Дубровник") чију је градњу прекинуло избијање Другог светског рата (Ж. Спасић, 2000). У функционалним рецептивима укупно је, према табели 4., било 428 смештајних јединица са 1009 лежаја, чиме је ово лечилиште оправдано истицано међу првим србијанским бањама тог времена.

Табела. 4. Структура смештајних капацитета по врстама објеката у Нишкој Бањи током четврте петогодишње (1936-1940) етапе међуратног периода (Н. Ђ. Јовановић, 1996. и Ж. Спасић, 2000)

О б ј е к т и			С о б е		Л е ж а ј и	
Год.	Назив	Врста	Број	%	Број	%
1904.	"Белкић"	кафана преноћиште	10	2,3	30	2,9
1914.	"Вука"	кафана преноћиште	12	2,8	34	3,3
1923.	"Јакоб"	кафана преноћиште	4	0,9	12	1,1
1924.	"Гаврило"	кафана преноћиште	6	1,4	18	1,8
1926.	"Манојловић"	вила-преноћиште	24	5,6	58	5,7
1927.	"Деља"	вила-преноћиште	18	4,2	45	4,4
1928.	"Хаџија"	вила-преноћиште	15	3,5	40	3,9
1931.	"Јовановић"	хотел	60	14,0	122	12,0
1931.	"Марија"	вила-преноћиште	8	1,8	23	2,2
1932.	"Бела лађа"	вила-преноћиште	24	5,6	58	5,7
1932.	"Топола"	кафана преноћиште	9	2,1	26	2,5
1933.	"Михајловић"	вила-преноћиште	4	0,9	12	1,1
1933.	"Топлица"	вила-преноћиште	30	7,0	68	6,7
1934.	"Косовка"	вила-преноћиште	6	1,4	16	1,5
1937.	"Миленковић"	хотел	50	11,7	108	10,7
1937.	"Код Буде"	кафана преноћиште	6	1,4	15	1,4
1937.	"Сека"	вила-преноћиште	8	1,8	22	2,1
1937.	"Николић"	вила-преноћиште	20	4,7	50	4,9
1938.	"Бановински хотел"	хотел	102	23,8	218	21,6
1938.	"Игњатовић"	вила-преноћиште	8	1,8	22	2,1
1938.	"Новаквић"	вила-преноћиште	4	0,9	12	1,1
Сви смештајни објекти			428	100,0	1009	100,0

Овде није узет у обзир променљиви број (од 90-100) лежаја који су се, према запису Ж. Спасића (2000), тада налазили у око двадесетак домаћинстава из стално обитаваних кућа.

У односу на истосмислену регистрацију у трећој етапи смештајни капацитети бање су се повећали за 2/5 и то нешто више у собама (43 %) а мање у лежајевима (40,1 %). И тада се такво увећање смештаја најмање показало у кафанама-преноћштима, будући да им се број соба повећао за 1/8 (12,5 %), а кревета за 14,8 %. Ови капацитети

су се увећали у вилама-преноћиштима, јер је у њима био повећан број соба (28,4 %) и лежаја (28,7 %). Најобимнији раст капацитета је био у хотелским рецептивима, пошто су се у њима увећали за више од 2/3 у собама (71,7 %) али и постељама (72,8 %), што је и директно узроковало, поменуто, структурну измену оновременог бањског смештаја. У оквиру ње, а овим и са новоподигнутим смештајним објектима, побољшан је и комодитет бањских гостију, с обзиром да се тадашњи смештај у просеку исказивао са 2,3 лежаја по смештајној јединици. Најбољи (2,1) је био у хотелима, осредњи (2,5) у вилама-преноћиштима, а свакако лошији (2,8) у кафанама-преноћиштима.

Осим са разноликим комодитетом смештаја Нишка Бања се, и **крајем четврте етапе**, одликовала са различитом концентрацијом соба и лежаја у оквиру измењеног редоследа разврстане бањске рецептиве, тада представљене кафанама-преноћиштима, вилама-преноћиштима и хотелима. Према очекиваном, у замирајућим рецептивима (кафанама-преноћиштима) лошијег комодитета, била је садржана тек 1/10 (47 или 10,9 %) соба и приближно 1/9 (135 или 13,4 %) постеља. Четвороструко више (169 или 39,5 %) соба и скоро толико (426 или 42,2 %) кревета, односно безмало 2/5 њих налазило се онда у вилама-преноћиштима. Како је свака друга смештајна јединица (212) а скоро и постеља (448) бање била ситуирана у три хотелска објекта, такви рецептиви ("Јовановић", "Миленковић" и "Бановински хотел) су тада преузели примат над, десетогодишњом, доминацијом вила-преноћишта. У томе се, засигурно, огледала најбитнија одлика упадљиве и релативно брзо изведене структурне промене "међуратног" смештаја Нишке Бање.

Најмањи просечни број соба (7,8 према ранијих 8,2) и лежаја (22,5 према ранијих 23,8) имале кафане-преноћишта. Мада умањен (14 према ранијих 15,1) за собе односно (35,5 према ранијих 38) за лежаје, исти просек смештајних капацитета био је тада скоро двоструко већи у објектима вила-преноћишта него у кафанама-преноћиштима. Очигледни пораст просечног броја соба и кревета по објекту имали су онда само хотелски рецептиви, јер се код њих назначени просек увећао са 60 на 70 соба односно 122 на 149 лежаја, што је потврђивало знатно концентрисани износ хотелске понуде Нишке Бање уочи Другог светског рата.

И у **завршним напоменама** се наглашава сазнање да су, између два светска рата, смештајни капацитети Нишке Бање били у приличној мери променљиви не само по врстама ондашње бањске рецептиве већ и по припадајућим објектима за смештај гостију. Посматрани у четири петогодишње етапе међуратног (1921-1940) периода они су се, разумљиво, понајпре показивали у старим смештајним објектима међу којима су, бројем соба и кревета, предњачиле кафане-преноћишта али и онда њима слични рецептиви што су звани хотелима. Са потоњом градњом потпуно нове врсте смештаја, којег су чинили такви објекти у вилама-преноћиштима, дошло је до преузимања примата од стране последње поменуте врсте рецептива. Због њихове, касније, све веће заступљености у бањи, али и постепеног замирања старог "уситњеног" бањског смештаја доминација смештаја, у вилама-преноћиштима је трајала током једне деценије, односно од 1928-1937. године. Услед појаве хотелских објеката, у бањи је, након тога, извршена упадљивија и релативно брза структурна промена њене смештајне понуде, пошто је ова врста рецептива далеко превладала над осталим бањским смештајем, тада исказаним само у вилама-преноћиштима и по којем заосталим кафанским преноћиштем.

Хотелски капацитети су задржали доминацију у структури бањског смештаја и после Другог светског рата, што поручује да је квалитетнији смештај и тада био траженији од оног који се још могао наћи само у понеким бањским вилама, односно онима које нису биле обухваћене поратном национализацијом. Са друге стране, на овај начин сагледана структура смештајних капацитета Нишке Бање омогућава

уклањање многих недоумица не само у износу њиховог разноврсног обима током међуратног периода, већ и њиховог неуједначеног доприноса у уобличавању њене оновремене рецептивне понуде.

ЛИТЕРАТУРА И ИЗВОРИ

- Михајло М. Костић (1958): **Нишка Бања – Антропогеографска проучавања**; Зборник радова, књ. V ; Географски институт, Природно-математички факултет; Београд
- Иван Б. Поповић (1998): **Насеобински развој Нишке Бање у периоду између два светска рата**; Зборник радова, књ. 47-48; Географски институт "Јован Цвијић" САНУ; Београд
- Иван Б. Поповић (1974): **Основна обележја туристичке сезоне у Нишкој Бањи**; Гласник, св. LIV, бр. 2. Српско географско друштво; Београд
- Јовић С. Горан и Иван Б. Поповић (2006): **Промене смештајних могућности Нишке Бање до Првог светског рата**; Зборник "Бањска и климатска места Србије"; Асоцијација просторних планера; Београд
- Забелешка о усменом казивању Јована Д. Радивојевића (1995), стално настањеног у Нишкој Бањи.
- Забелешка о усменом саопштењу Петра М. Миленковића (1997), стално настањеног у Београду.
- Милан Шијачки (1937): **Нишка Бања, историјски, лековити и практичан значај**; Уметничка штампарија "Графика"; Ниш
- Иван Б. Поповић (1978-1985): **Просторни изглед Нишке Бање – Запис са теренских истраживања у периоду 1978-1979. и периоду 1984-1985. години**; Рукопис (стр. 1-9); Архив рукописа И. Б. Поповића;
- Забелешка о усменом казивању и писаном саопштењу Николе Ђ. Јовановића (1996), стално настањеног у Нишу
- Живојин Спасић (2000.): **120 година Нишке Бање**; Самостално издање (стр. 3-109); Нишка Бања

IVAN B. POPOVIĆ

S u m m a r y

STRUCTURAL CHANGES IN ACCOMMODATIONAL CAPACITY OF NIŠ SPA IN THE PERIOD BETWEEN THE TWO WORLD WARS

After short introductory remarks on some earlier studies of Niška Banja (Niš Spa) accommodational capacities, structural changes of its accommodational potential have been analysed – on the basis of numerous available data – chronologically, by five-year phases of the two-decade period between the two world wars (1921-1940). It has been established that, after the First World War, most of the guest rooms of this spa medical centre were placed at its inns-lodgings, and only then in the spa boarding-house and two hotel establishments, then called so according to the people's conception of these sorts of spa accommodation.

By the middle of the mentioned interwar period, with the construction of some villas-lodgings, accommodation in them became dominant, afterwards followed by accommodation in inns and then hotels and boarding-house. Because of the later expanding of the spa settlement, and by this the construction of other villas-lodgings, as well as a real medium-sized hotel building, accommodation in villas became even more prevailing. During the five-year period preceding the Second World War, two more hotels of different size (50 and 102 rooms) were constructed, but also several times as many villas-lodgings which resulted in almost equal number (212:213) of accommodational units (rooms) in these sorts of spa accommodational facilities.